

פרשת מסעי - СВЯТАЯ ЗЕМЛЯ

לג (נג) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה

Случилось так, что девятого ава император Наполеон проходил мимо синагоги. Увидев сидящих на полу и рыдающих евреев, он спросил, что это значит. Ему объяснили, что евреи оплакивают свой Храм и страну, утраченные две тысячи лет назад. Император заявил: «У народа, который так помнит давнее прошлое, у такого народа – большое будущее».

Так оно и есть у евреев. Мы быстро адаптируемся к новой среде, но никогда не забываем родной земли. Мы никогда не отрекались от мечты о возвращении. Мы никогда не перестаем молить об этом Б-га. Трижды в день мы в своих молитвах просим вернуть нас в нашу Страну. Ни у какого другого народа, полностью оторванного от своей родины, не было такой прочной памяти. Никогда не было другого такого народа, который бы жил в течение двух тысяч лет столь разбросанным физически и одновременно столь единым духовно.

Нетрудно убедиться, что тема ארץ ישראל занимает в двух наших главах большое место. В конце פרשת מטות нам сообщают о просьбе Гада и Реувена разрешить им поселиться на восточном берегу Иордана (Трансиордания). Им пришлось обещать, что сначала они выйдут на войну за земли на западном берегу. Затем говорится, что народу Израиля было приказано изгнать врага, завладеть страной, разделить ее между коленами и заселить¹. Затем подробно, в деталях, описаны границы страны². Мы узнаем, что земля делилась по жребию и для этого были назначены представители от колен³. Затем Моше отдает распоряжение выделить для левитов сорок восемь городов и сделать их арей-миклат⁴. Наконец, в פרשת מסעי мы читаем о дочерях (бнот Цлофхад), наследующих своим отцам: им предписано вступать в брак внутри колена, чтобы их наделы остались в его владениях⁵.

Глава «Масэй» завершает книгу «Бамидбар». На следующей неделе мы приступаем к чтению книги «Дварим». Большинство глав в «Дварим» посвящены важной дополнительной информации о святости Земли Израиля и о требованиях, связанных с нашим пребыванием на этой земле.

После того, как человек потерял Ган-Эден, Страна Израиля стала местом высочайшей духовности на земле⁶, осуществляющим связь между небом и землей, и, следовательно, она стала центром мира¹. Эта внутренне присущая ей святость

¹ במדבר לג: (ג) - (נו)

² במדבר לד: (א) - (יב)

³ במדבר לד: (ג) - (יז)

⁴ במדבר לה: (א) - (ג)

⁵ לו: (א) - (יג)

⁶ בכוזרי ב יד: שהיא רק מדרגה אחת למטה מגן עדן ע"כ אמנם באוצר נחמד הסביר שלארץ ישראל התייחסות ושייכות עם מקום עליית הנשמות למעלה מגן עדן ומה שאמר מדרגה למטה הוא לשון גוזמא ורצונו לומר שדרך שם עליה לגן עדן אמנם עיין אבן עזרא, בראשית לג יט

дополняется еще и той святостью, которую земля обретает в результате ее освящения еврейским народом.

В Эрец-Израэль рука Провидения гораздо осязательнее, чем где бы то ни было на земном шаре². И потенциал святости, заключенный в выполнении каждой заповеди, здесь гораздо выше³.

Второй уровень святости Страна приобретает вследствие ее заселения еврейским народом и освящения⁴, обусловленного выполнением заповедей, связанных с пребыванием в Стране, таких, как трума, маасер и т.д.⁵

Рамбам считает, что производимую человеком святость мы утратили после первого – вавилонского – изгнания, заново обрели с возвращением Эзры и больше уже не теряли⁶. Разрушение Храма, несомненно, ослабило нашу способность ощущать присутствие Всевышнего на Земле Израиля, но присутствие это все еще наличествовало в скрытом виде⁷. С последующим ударом многие из заповедей тлуе ба-арец потеряли статус мицвот деорайта, поскольку их выполнение требует, помимо прочего, чтобы большинство евреев (если не все) обитали на территории Израиля – ביאת כולכם⁸. Это касается тругот¹ и, возможно, маасрот². (По некоторым мнениям,

¹ במדרש תנחומא, קדושים י כתוב: כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם שנאמר "יושבי על טבור הארץ" (יחזקאל לח יב) והסביר המהר"ל בבאר הגולה שהטבור מבדיל בין חלקו העליון של הגוף ובין חלקו התחתון, והוא כעין נקודת קישור בין שני החלקים. כך גם ארץ ישראל, היא נקודת הביניים בין העולם התחתון ובין העולמות הרוחניים.

² В отличие от других стран, у Эрец-Израэль нет ангела или посредника, через которого действует Провидение Всевышнего. Это собственная страна Всевышнего:

ביואל ד ב נקרא, "ארצי" ובשמואל א כו יט נקראת בשם נחלת ד'

רמב"ן ויקרא יח כה: השם הנכבד .. נתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ... אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל ... וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל

³ חוץ מהמצוות שרק אפשר לקיימם בארץ (מצוות התלויות בארץ) כתוב בספרי דברים יא: יז-יח – אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ היו מצוינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים

⁴ רמב"ם פ"א מהל' תרומות הל' ב: ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים

⁵ ומלבד ארץ ישראל עצמה גזרו חכמים על כנה מקומות סמוכים לארץ וכמו שביאר הרמב"ם פ"א מהל' תרומות, הל' ד: סוריא יש דברים שהיא בהן כא"י ויש דברים שהיא בהן כח"ל והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים:

⁶ רמב"ם, הל' תרומות פ"א הל' ה: כל שהחזיקו עולי מצרים ונקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלה קדושתן שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא. כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה קדושה שנייה העומדת לעולם, לשעתה ולעתיד לבא. וגוי אמנם שם בפ"א הסביר הרמב"ם שלא החזיקו עולי מצרים את כל השטח שהחזיקו את עולי בבל

וכתב היחוסם סופרי בטעם דבר זה, למה קדושה ראשונה בטלה ואחרונה לא בטלה, לפי שכשכבש נבוכדנצר את ארץ ישראל, על פי נביא כבש, שהנביא קרא להם בגרון שיבואו לכבשה ולכך היה להם קנין בא"י ובטלה ממנה קדושתה. אבל מה שכבשו הרומיים את א"י מישאל לא על פי נביא היה, לא נתנה להם רשות לכבוש ולא נשלחו מאת הקדוש ברוך הוא ולפיכך לא קנו את הארץ בכיבושיהם ונשארה החזקה שהחזיקו בה כורש, קצמת כמו שהיתה, ולכך גם קדושת הארץ לא בטלה: (ספר התודעה, פ' לג)

⁷ ספר התודעה, פ' לג: כך אמרו חכמים: כל זמן שבית המקדש קיים, היתה שכינה שרויה בתוכו, וכיון שגרמו העוונות ונחרב בית המקדש, סלק הקב"ה שכינתו לשמים, שנאמר (תהלים יא): ה' בְּשָׁמַיִם כָּסָאוֹ. אמר רבי אלעזר בן פדת - בין חרב ובין שאינו חרב, שכינה לא זזה ממקומה שנאמר (מלכים - א ט): וְהָיוּ עֵינָי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים:

⁸ רמב"ם הל' תרומות פ"א הל' כו: התרומה בזמן הזה ... אינה מן התורה אלא מדבריהם שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל ובזמן שיהיה כל ישראל שם, שנאמר כי תבואו, ביאת כולכם ... לא כשהיתה בימי עזרע שהיתה ביאת מקצתן ... וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות וגוי והוא הדין בחלה (רמב"ם פ"ה מהל' בכורים הל' ה) שנאמר בבואכם כולכם ולא מקצתן (כתובות כה). וחלה בעצם המקור לדין הזה וילפינן תרומה מחלה.

необходимо также, чтобы действовал Санедрин, располагающийся в лишкат-а-газит Храма.)

Для евреев Страна Израила – не просто олицетворение государственности, каким являются для других народов их страны. Возвращение всего народа в Эрец-Исраэль в конце дней – один из основных принципов иудаизма. Любовь к Стране отражает одно из высших духовных устремлений каждого отдельного человека и путь к окончательному избавлению – для всего народа³. Мы, евреи, сосредоточены на своих обязанностях, а не на правах. Мы мыслим не понятиями права на проживание в Израиле – ракурс, в котором вся проблема рассматривается сегодня. Мы верим, что между нами и Б-гом существует договоренность, по которой именно здесь мы должны выполнять то, чего требует от нас наш союз с Ним⁴. И за то, что однажды мы усомнились в этом договоре – в истории с разведчиками, мы заплатили и по сей день платим высокую цену.

В этой ситуации поражает мнение Рамбама, что это не мицва⁵. Как и то, что при наличии большинства мнений, считающих проживание в Эрец-Исраэль мицвой⁶, допускается, что это только мицва хиювит⁷ (т.е. алия – это выполнение мицвы, но совершить алию человек не обязан). (По одному из мнений, жизнь в Стране больше не является мицвой⁸.) Рав Вольбе указывает, что мы не произносим благословения, поселяясь в Стране, потому что все согласны с тем, что даже если это мицва, это не более чем эшпер для соблюдения Торы Всевышнего на самом высоком уровне⁹.

¹ רמב"ם פ"א מהל' תרומות ה' כו: התרומה בזמן הזה ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשוני וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישיית לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חיבה אותן מן התורה [ודעת הראב"ד שם שתרומה בזה"ז דאורייתא]

² רמב"ם שם: וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה

³ רמב"ם, ה' מלכים, פ"י ה' ד: ואם יעמוד מלך מבית דוד ... והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נחמי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד:

⁴ בראשית טו (ז) ויאמר אליו אני ידוד אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה: ועוד הרבה

⁵ הרמב"ם בספר המצוות אינו מונה את זה בין המצוות והרמב"ן הביאו בהשמטות למצוות עשה שם (השמטות העשין ד) מהפסוק במדבר לג נג (מסעי): והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ

והמהר"ט ג"כ נקט להלכה כהרמב"ן (ח"ב ס' כח), והמנחת אליעזר ח"ה של הצדיק ממונקאטש ז"ל נקט להלכה כדברי הרמב"ם.

⁶ רמב"ן לג נג: והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה' ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שגער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה' ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי): במצות הישיבה בארץ ישראל ושאר מצוות ממה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א ח) אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשו הוא העיקר:

אור החיים לג נג: (נג) והורשתם את גוג וישבתם גוג רש"י ז"ל פירש שהמצוה היא והורשתם, אבל וישבתם היא הבטחה, ורמב"ן ז"ל פירש שהמצוה היא וישבתם, ומכאן סמכו לומר (כתובות קי): הכל מעלין לארץ ישראל: ונראה פשוט הכתוב כדברי רש"י, ממה שגמר אומר כי לכם גוג לרשת אותה, ואם הישיבה היא המצוה, היה לו לתלות בעיקר המצוה ולומר כי לכם גוג לשבת בה:

⁷ אגרות משה יו"ד ח"ג, קכב, אה"ע ח"א קב

⁸ תוס' כתובות קי ע"ב ד"ה הוא אומר לעלות כו': אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזוהר בהם ולעמוד עליהם:

⁹ ר' שלמה וולבי שליט"א, ספר המצוות השקולות עמ' נב

По некоторым мнениям, евреи свободны от этой мицвы в случае опасности или при отсутствии полноценной еврейской общины¹. Другие идут еще дальше, утверждая, что святость Земли слишком высока, чтобы евреи могли ей соответствовать². Что ни говори, а евреям потребовалось сорок девять дней после исхода из Египта, чтобы подготовиться к получению Горы, и сорок лет, чтобы оказаться готовыми вступить в Страну!³ (В отдельной и увлекательной дискуссии мудрецы обсуждают, является ли эта заповедь индивидуальной или такой, которая должна и может быть реализована в виде общенародного движения⁴.)

При всем широком спектре мнений все единодушно в том, что в вопросах нашего духовного и физического благополучия Страна занимает центральное место⁵. Нештукатуренный квадрат на одной из внутренних стен каждого еврейского дома постоянно напоминает его обитателям о ненормальности нашего настоящего положения. Еврейский народ может достичь полного расцвета только на своей собственной, на Святой земле⁶. Каждый жених в день свадьбы посыпает голову

¹ שיטה כתובות קי ע"ב : וכתב הריטב"א הכל מעלין כו' פ"י ואפי' לאחר החרבן דאכתי איכא חבת הארץ וכדאיתא בגמרא ומיהו שמעתי מרבינו דדוקא שיש שם יישוב ארץ ישראל ושאיין סכנה בדרכים ושאינו צריך לעבור ים שהוא בחזקת סכנה ע"כ. והפסוק של סכנה ג"כ מובא בתוס' כתובות קי ע"ב ד"ה הוא אומר לעלות כו' בשם רבי חיים (עיין הארה הקודמת) אמנם השל"ה שער האותיות כתב שהם דברי יחיד.

² תוס' כתובות קיא ע"א, ומהר"ם מרוטנברג, ושו"ת תשב"ץ, אמנם כתב המהר"ט שאיזה תלמיד העתיק את דברים אלה בטעות ואין להם שום סמך

³ ר' שלמה וולבא זצ"ל, ספר המצוות השקולות עמ' קט

⁴ מקור המחלוקת הוא הגמ' בכתובות קיא ע"א: רבי יוסי רבי חנינא דאמר ג' שבועות הללו למה אחת שלא יעלו ישראל בחומה (פירוש רש"י: יחד ביד חזקה) ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי ... אמר רבי אלעזר אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה וגו', ונראה דהרבי מסתמר היה היחיד שאסר לחזור לארץ באופן מאוחד מחמת הסיבה הזאת וההתנגדות של שאר גדולים היתה כתגובה לחילוניות של הציונים.

ויש שפירשו שאם הגויים לא יקיימו את השבועה שלהם, היינו שלא לשעבד את כלל ישראל יותר מדאי, אז הקב"ה יתיר ג"כ את השבועה כלפי כלל ישראל. ומתלמידי הרשב"א משמע שזה לא תלוי בנו אלא בהקב"ה לגאול אותנו משונאינו אפילו קודם הזמן וז"ל המובא בשיטה: השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי וגו' הווא כנסת ישראל דקאמרי לאומות העולם אחר שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו כו' וקרי להו בנות ירושלים על שם שהם עכשו בירושלים וה"ק לא תשתעבדו בהם יותר מדאי כדי שתגרמו לי לעורר לי אהבתם שלא בזמנה שהקב"ה אינו יכול לראות צרה גדולה לישראל שלא יושעם כדאמרי בעלמא כשיגיע זמנם ליגאל הקב"ה מעמיד עליהם מלך שגזרותיו כהמן ומחזירן למוטב ומיד הם נגאלין ע"כ. ואם תעוררו משמע שלא יעוררו את עצמן לילך לירושלים וגו' ורבו הדעות ורבו השיטות בזה

⁵ ולדוגמה אפילו הרמב"ם, שאינו מונה ישוב ארץ ישראל כמצוה, מביא את כל המעלות הגדולות של הארץ וכמו שנבאר בהמשך עיין לדוגמה בהל' מלכים פ"ה הל' ט – יב ובהמשך כאן. ושיטה חדשה בדברי הרמב"ם מובא בספר אם הבנים שמחה של הרב יששכר שלמה טייכטל שהרמב"ם לא מנה ישוב ארץ ישראל כמצוה כי היא מצוה כוללת. התניא כתב במכתב לרב לוי יצחק מברדיטשוב בעת שחררו אותו מהכלא בפטרשברג: ומי אנכי, שפל אנשים כמוני שהביאני די' עד הלום, שנגדל ונקדש שן שמין על ידי וכו', אך מאת די' היתה זאת, לגלגל זכות על דינו בזכות הארץ הקדושה ויושביה, היא שעמדה לנו ותעזור לנו בכל עת, להרחיב לנו מצר ולחלצנו ממצר וגו'

⁶ ויקרא כו מב: וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: היינו הקב"ה זוכר את ברית שעשה עם כל אחד מן האבות כדי להציל אותנו מן הגלות והפרעוניות אבל לא פחות זוכר את הארץ, היינו שזכירת הארץ היא חלק מעצם הצלתנו מהגלות לגאולה.

דתרומה יש שמונה או תשעה מצוות והיינו:

להפריש, ומן היפה, שלא יאכל כהן טמא תרומה, אלא מנה טהרה, שלא יאכל זר, שלא יאכל עבד עברי של כהן תרומה, או ערל, שלא תאכל חללה תרומה, לא לאכל טבל

במעשרות יש 14 מצוות והיינו:

מעשר ראשון, תרומת מעשר, להפריש, ומן היפה, שלא יאכל כהן טמא תרומה, אלא מנה בטהרה, שלא יאכל זר או שלא יאכל עבד עברי של כהן תרומה או ערל, שלא תאכל חללה תרומה, לא לאכל טבל, להפריש ולתת ללויים, תרומת מעשר ואל ללויים, הרע אלא מן הטוב, מעשר בהמה, ולא למכור, מעשר שני של תבואה ושל יין ושל שמן, לאונון, מעשר שני: לא לאכל בטומאה, לא להשתמש בו, לאכל מעשר שני ובכורות בירושלים, שהפריש ומתן כל המעשרות

пеплом, умеряя свою радость, и произносит псалом (137:1-6):

На реках Вавилона – там сидели мы и плакали,

Вспоминая Цион.

На ивах посреди него

Повесили мы свои лиры.

Ибо там наши завоеватели

Требовали от нас песнопений,

А глумившиеся над нами – веселья, говоря:

«Спойте нам из песен Циона!»

Как нам петь песнь Г-споду

На чужой земле?

Если забуду тебя, Иерусалим,

Пусть забудет меня моя правая рука.

Пусть прилипнет мой язык к гортани,

Если не вспомню о тебе,

Если не поставлю Иерусалим

Во главе своего веселья!¹

Возможно, Рамбам не включил заселение в Страну в перечень мицвот, потому что считал его мета-принципом иудаизма – одним из основных положений, определяющих наши отношения с собой и с нашим Б-гом на этой земле!²

Проживание в Израиле – одна из семи заповедей, которые мудрецы считают

¹ Мы также произносим эту молитву в будничном ברכת המזון.

² Во многих случаях мы видим, что принципы иудаизма не определяют мицвот согласно тому или иному мнению. Так, Бегаг не считает אנוכי заповедью веры в Б-га; многие ришоним полагают, что вступление в брак – лишь הכשר заповеди פרו ורבו для мужчины (и, следовательно, еще менее обязательно для женщины); источник заповеди хинух баним неясен; תשובה не может быть מצוה, по мнению Рамбама, а תפילה не является מצוה, согласно Рамбану. Все ришоним, за исключением Смака, считают, что нет заповеди цниута, а рав Хаим Виталь полагает, что нет заповеди совершенствовать свои מדות. Объяснение во всех случаях одно и то же: поскольку это основные принципы иудаизма, а не отдельные מצוות, они не оформлены как составляющие ג' – в соответствии с этими мнениями.

равнозначными всем остальным заповедям Торы вместе взятым (מצוות שקולות)¹. Кроме того, существует множество מצוות התלויות בארץ, таких, как трума и маасер², шмита³, йовель⁴, бикурим⁵, хала⁶, шихеха⁷, арей-левиим (арей-миклат), нахалот и асагат гвуль. Заповедей такого типа не больше не меньше, как двести шестьдесят две⁸.

Многие из этих заповедей, казалось бы, должны быть действительны в любом месте на земле. Например, шмита, которая учит, что все в конечном счете принадлежит Б-гу. Но дело в том, что урок этот особо акцентирует принадлежность Б-гу Земли Израиля. Именно поэтому нарушение шмиты влечет за собой изгнание и рассеяние⁹. Ведь приверженность шмите – показатель того, действительно ли мы верим, что Б-г изначально дал эту Землю Своему избранному народу. Мы возвращаем ее Б-гу, потому что твердо знаем в душе, что дар, который Он дал нам, на самом деле состоит в Его собственности¹⁰. Нам дано совершенно небывалое обещание (и этим мы живем), что,

¹ואלו הם: ע"ז, ציצית, חילול שבת, מילה, ארץ ישראל ולפי בעל הטורים (נצבים ל א) תשובה (המצוות השקולות ע"י ר' וולבא זצ"ל)

²שביתת הארץ, להפקיר התבואות, זריעת התבואה, זמירת האילן, לא לקצור ספיחים, או מה שזרעו בה בשישית, לא ללקט פרות האילן בשביעית, להשתמש בפירות שביעית לאכילה או בכל שימושה, ביעור, שמיטת כספים

היה נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה ל:

לספר שנות היובל, לקדש שנת היובל, לתקע בשופר ביו"כ, לחדש, לא לעבוד אדמה ואילן, לא לקצור הספיחים, לא ללקט פרות האילנות, להחזיר הקרקעות ביובל, לדון, לא לשנות בערי הלויים, לא להושיב עובדי ע"ז, בארצינו עד שיקבל על עצמו שבע מצוות בני נח, ערלה, רבעי

מצות בכורים:

להביא משבעת המינים, לקרא את הפרשה, לא לאכל חוץ לירושלים, לא להקדים התרומה לבכורים

⁶חלה: במדבר טו כ (שלח): ראשית עריסתיכם חלה תרימו תרומה חינוך מצוה שפי"ה

¹⁷(1) שכחה - להניחה לעניים: דברים כד יט (כי תצא): לגר וליתום ולא למננה יהיה חינוך מצוה תקצ"ב

(2) שכחה - לא לשוב לקחת השכחה: דברים כד יט: כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה, לא תשוב לקחתו חינוך מצוה תקצ"ג

⁸המצוות השקולות של ר' שלמה וולבא זצ"ל עמי קח: מרמ"ח מ"ע קשורות מאה ושלושים מצוות לארץ ישראל שרק בה אפשר לקיים אותן, משש"ה מצוות ל"ית ישנן מאה ושלושים ושתיים שאנו נוהרים בהם רק בארץ ישראל. בתושבע"פ עוסקים רוב סדרי זרעים (מלבד מסי ברכות, בכורים וחלה), קדשים (מלבד מסי חולין) וטהרות (מלבד מסי נדה ומקואות) במצוות התלויות בארץ. וכן מסי יומא וחגיגה בסדר מועד, מסי נזיר וסוטה בסדר נשים, רוב מסי סנהדרין וכל מסי הוריות בסדר נזיקין.

⁹וכדכתיב בתוכחה בפרשת בחקותי: והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה וגו' את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה

ויקרא כה יח: ועשיתם את חוקותי... וישבתם על הארץ לבטח

רש"י (שם): שבעון שמיטה ישראל גולים שנאמר (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה

וכתב הנהיבות שלום שם" בתוכחה נכתבו רק חטאים כלליים ולא חטאים פרטיים, והחטא הפרטי היחיד שנכתבו הוא החטא שלא שמרו שמיטה, שמשום כך והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה. וכן מד"א באבות (פ"ה), גלות באה לעולם בעוון עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים ושמיטת הארץ. בשלמא ע"ז ג"ע ושפי"ד מובן שבעטיים באה גלות שהם ג העברות החמורות ביותר שדין ביהרג ואל יעבור. אבל במה מיוחדת שמטה משאר כל המצוות שבשבילה גלות באה לעולם.

¹⁰מסכת סנהדרין, דף לט א"ע: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי.

מי שלוח: אם כי הארץ נתן לבני אדם... האדם מקנה לשם יתברך כל קנינו בארץ... היא נגד מדת שלי שלך (אבות ה)

несмотря на изгнание и рассеяние, на этой Земле всегда жили и всегда будут жить отдельные представители народа¹ – цепь, которая не прерывалась с момента вступления в Страну еврейского народа во главе с Иеошуа.

Именно здесь «право собственности» Всевышнего на весь мир выражено наиболее ясно, реализуясь в Его непосредственной ашгахе.

Мы видим, говорит Кузари, что разным народам, разной флоре и фауне подходят разные климатические условия и почвы². Самый старательный уход за виноградником не позволит вырастить качественные сорта винного винограда на неподходящей почве³. Еврейский народ тоже может расти где угодно, но расцветает он только на почве Святой Земли⁴, земли лишь на уровень ниже, чем Ган-Эден⁵. Между душой этой земли и душой еврея существует естественная духовная гармония.

Поскольку цель Торы – направить еврейский народ к выполнению его миссии, а именно – привлечению Шехины на землю, и объяснить, как это сделать, о Стране Израиля говорится как о душе Торы⁶. В идеале весь мир станет одной Святой Землей, и все сущее окажется 'לפני ד', как сегодня – Земля Израиля⁷. В сегодняшнем мире другие страны получают благо через Святую Землю, как части тела получают существование от сердца⁸.

Самые первые стихи Торы говорят о связи еврейского народа с его Страной⁹. Завет Всевышнего с Авраамом-авину был заветом об обрезании и о Земле Израиля, заветом о святости тела и мира, о святости народа в месте проживания, способном

¹ ספר המצות להרמב"ם – עשה קנ: ואני אוסיף לך באור אילו אפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים לפי שאין לנו רשות שנחשב בחו"ל ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו

² כוזרי מאמר ב י: אמר החבר: הלא בעיניך תראה כי מקום אחד טוב משאר כל המקומות לצמח מיחד למחצב מיחד ולחי מיחד ותושביו מיחדים בצורתם ובמדותם משאר כל האנשים וכל זה באמצעות מזג הלחיות אשר בגוף כי במזג הזה תלויים גם שלמות הנפש וחסרונה:

³ כוזרי מאמר ב יב: ... לולא היו נוטעים בו את הגפנים ועושים את כל מלאכת עבודת הכרם ... שלא ככרם העושה ענבים גם במקום אחר. (יד) הלא כה יעשה עובד האדמה במצאו בתוך אדמה צחיחה שרש של אילן שפריו טוב מעבירו הוא אל אדמה נעבדת שלפי טבעה עתיד זה להצליח בה ושם יגדלוהו

⁴ כוזרי מאמר ב יב: אין עם הסגלה יכול להדבק בענין האלוקי כי אם בארץ הזאת

⁵ כוזרי מאמר ב יד: היא רק מדרגה אחת למטה מגן עדן (או"י): שלא"י התייחסות ושייכות עם מקום עליית הנשמות למעלה בגן עדן ומה שאמר מדרגה למטה הוא לשון גוזמה ור"ל שדרך שם עלייה לגן עדן)

⁶ דעת תורה, בראשית עמי' ד: הנשמה של כל התורה כולה היא כיבוש הארץ, זאת אומרת לעשות מקום להשראת השכינה.

⁷ הכוזרי (ב יד) הוכיח שהדר בארץ נקרא לפני ד' מקין (ויצא קין מלפני ד') ומיונה (כי מלפני ד' הוא בורח) והספורנו (ויקרא כה כג) כתב שאין הארץ נכללת ב"והארץ נתן לבני אדם".

⁸ דברים יא (יב) ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה: ופירש רש"י שם: והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה וע"י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: ופירש הגור אריה: וענין זה מובן שהארץ בלבד היה ראוי שתהא נבראת, רק מפני שאי אפשר להיות הארץ בלבד שאין ראוי לקבל קדושה בכל (ר"ל שלא כל בני אדם ראויים לקבל קדושה זו) ולפיכך נבראו שאר הארצות עמה, ומפני שאין שאר הארצות לעצמם אלא שנבראו עמה, ולפיכך כאשר דורש אותה דורש שאר הארצות עמה, כמו שכל האברים תלויים בלב, וכן מדמים אותה חכמים ז"ל לומר שכל העולם מתמצים א"י שותה והיינו כמו שהדם הטוב והמשובח ניזון בו הלב ושאר דם הוא דם התמצית ניזון בו שאר האברים, כן הוא בארץ שכל העולם מתפרנס מתמצית ארץ ישראל". (מובא בהמצות השקולות עמי' נד)

⁹ רש"י, בראשית א א: בראשית - אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום (תהלים קי"א) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו:

привести в мир Присутствие Всевышнего¹.

Только здесь, говорит Рамбан, может быть полностью реализовано благо каждой мицвы². Поэтому человек, уже живущий в Израиле, не должен уезжать из нее на постоянное жительство, кроме как для целей Торы, брака или добывания средств к существованию³.

Это не только требование алахи. В течение трех тысяч лет евреи выражали свою глубокую любовь к этой земле, целуя ее камни и простираясь в ее пыли⁴. Нет более красноречивого свидетельства ценности и важности проживания в таком поразительном месте, чем то, что дал нам Моше, чье последнее желание и мольба⁵ предоставить ему такую привилегию были отклонены и кто считал исключительной честью хотя бы увидеть эту Страну⁶. Первым пророчеством, полученным Авраамом-авину, был приказ покинуть родные места ради этой Страны⁷. И хотя Всевышний не уточнил, куда именно он должен уйти, Авраам, не колеблясь, отправился в Эрец-Израэль, поскольку, согласно Сфорно, она уже славилась как страна особой духовности и устремленности к Б-гу⁸.

С того времени наши праотцы покидали эту землю только по указанию Б-га или с Его благословения. И по сей день евреи, соблюдающие Тору, уезжают из Израиля на жительство в другие страны только по особым причинам⁹. Все праотцы похоронены в

¹ רב וולבא זצ"ל, במצוות השקולות פ' יג (עמ' נ א): הקב"ה כרת בריתו עם אאע"ה: (בראשית יז ז): "והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם", ומהו הברית – "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך (ח) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלקים", רש"י (ח) לאחוזת עולם - ושם אהיה לכם לאלקים אבל (בר ישראל) הדר בחוצה לארץ כמו שאין לו אלוך". (ט) ויאמר אלקים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם. (י) זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר. כרך הקב"ה את ברית ארץ ישראל עם ברית המילה – יסוד קדושת הארץ, וברית הארץ – תכלית עם ישראל שהיא השראת השכינה "להיות לכם אלוקים". קדושת הגוף באדם וקדושת הארץ בעולם זה יסוד ותכלית.

² רמב"ן ויקרא יח כה (אחרי מות): כי עיקר המצוות ליושבים בארץ ד'.

³ רמב"ם, הל' מלכים פ' ה הל' ט: אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו ריוח ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום:

רמב"ם, הל' מלכים פ' ה הל' יב: לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ובפרעוניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו וגו'

⁴ רמב"ם, הל' מלכים פ' ה הל' י: גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

ומקורו מהגמ' כתובות קיא ע"ב: ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא (ק"ב ע"ב) קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר' חייא בר גמדיא מיגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו

⁵ עיין רש"י, ריש ואתחנן

⁶ וזכר כמה התחנן משה לראותה ומה קשתה בעיניו הגזרה בהמנע הדבר ממנו ומה גדול היה בעיניו החסד כאשר נתן לו אחר כך לראותה מראש הפסגה

⁷ כוזרי מאמר ב יב: כך זכה אברהם לנבואתו הראשונה כאשר צוה ללכת אל הארץ הזאת

⁸ בראשית יב ה: ויצאו ללכת ארצה כנען: שהיתה מפורסמת אצלם לארץ מוכנת להתבוננות ולעבודת הקל יתברך ע"כ והיינו אע"פ שעדיין היה בידי עו"ז וכמו שמבאר הכוזרי א כ בסוף

⁹ רמב"ם, מלכים פ"ה הל' ט: אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מיד הגוים ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב וגו'

ובגמ' כתובות קיב דנו קל וחומר בעניין: ומה מצרים, שנכרתה עליה ברית, אסור, שאר ארצות לא כל שכן

Стране¹, и многие евреи, не удостоившиеся чести жить здесь, хотят быть здесь похоронены², потому что даже в смерти эта земля очищает тело³. По сей день евреи всего мира трижды в день поворачиваются лицом к Иерусалиму в своей молитве. Никакой другой народ не проявил такой приверженности и преданности своей стране, как евреи.

Все пророки пророчествовали на территории Страны или о ней⁴. Кузари делает два ошеломляющих, но убедительно обоснованных заявления: он утверждает, что гора Синай находится на территории Эрец-Исраэль и что здесь был сотворен Первый человек⁵. Неудивительно поэтому, что даже при том, что без Храма духовное состояние Страны снизилось, евреи во все века стремились жить в Эрец-Исраэль, хотя бы и в условиях невероятных лишений⁶.

Земля Израиля возлагает огромную ответственность на людей, живущих здесь. Они должны вести себя как святой народ. Страна требует и требовала еще до Синая, чтобы ее стандарты выдерживались, говорит Рамбан. Ведь именно здесь Всевышний пожелал установить максимально прямые отношения с народом, который стремится быть наиболее близок к Нему⁷. Так, Яаков, который жил до дарования Торы, мог жениться на двух сестрах, но жить с ними в Святой Земле не мог. Поэтому Рахель умерла на границе, когда Яаков и его семья вступали в Израиль, выкинули всех идолов и готовились к жизни по более строгим стандартам⁸. Тора говорит совершенно ясно,

¹ ובאמת כל האבות מתו שם חוץ מיעקוב אבינו

כוזרי מאמר ב כ: ראה כמה השתדלו האבות לגור בה בעודנה בידי עובדי עבודה זרה כמה השתוקקו אליה ברחקם ממנה עד שדאגו להעלאת עצמותם אליה כמו שמצאנו אצל יעקב ויוסף

כתובות קיא ע"א: ולר' אלעזר צדיקים שבחוץ לארץ אינם חיים? (פירוש לעתיד לבא בתחיית התתים) אמר רבי אילעא ע"י גלגול (פירוש שאמנם שיחיו אבל יצטרכו עצמותיהם לגלגל לארץ ישראל ורק אז יחיו) מתקיף לה ר' אבא סלא רבא גלגול לצדיקים צער הוא (פירוש ואם לא מגיע להם עונש למה יצטערו) אמר אביי מחילות נעשות להם בקרקע ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחוצה לארץ חיים למה הטריח את בניו שמא לא יזכה למחילות כיוצא בדבר אתה אומר וישבע יוסף את בני ישראל וגו' א"ר חנינא דברים בגו: יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחוצה לארץ חיים למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה שמא לא יזכה למחילות

² כתובות קיא ע"א: אמר רב ענן כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה תעשה לי וכתוב התם וכפר אדמתו עמו עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל נח נפשיה בחוץ לארץ אתו אמרו ליה לרבי אלעזר אמר אתה עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה

³ רמב"ם, הל' מלכים פ' ה הל' יא: אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין שנאמר וכל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא וכן הקבור בה נתכפר לו וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה שנאמר וכפר אדמתו עמו ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק:

⁴ כוזרי מאמר ב יד: אמר החבר: כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בארץ הזאת או בעבורה (איכה רבתי, פתיחה כד)

⁵ כוזרי מאמר ב יד: כי סיני ופארן שניהם בגבול ארץ ישראל ... בארץ הזאת נוצר אדם הראשון (פירוש ממקום בית המקדש – פרקי דר' אליעזר פ' יב ובבאור מספיק שם מדכתיב וייצר אלקים את האדם עפר מן האדמה) ובה מת (כי לפי המקבל אצלנו נקברו במערת המכפלה ארבעה זוגות אדם וחיה אברהם ושרה יצחק ורבקה ויעקב ולא)

⁶ כוזרי מאמר ב כג: אמר הכוזרי... והנה אבותיכם הראשונים היו בוחרים לדור בה ... אם כי אותה שעה לא היתה השכינה שוכנת בה ולא נגלית שם כי היתה אז הארץ מלאה זמה וזהמה ועבודה זרה בכל זאת לא התאוו כי אם להדבק בה ולא היו יוצאים ממנה בשנות רעב כי אם ברשות מאת האלוה

⁷ רמב"ן ויקרא יח כה: והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכן אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיאו אתכם הארץ, וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלקים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיאו כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות:

⁸ רמב"ן ויקרא יח כה: וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותה לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחוה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו:

что если мы не будем соответствовать этим стандартам, Страна нас просто исторгнет¹.

Страна нетерпима и к низким духовным стандартам неевреев². Снова и снова Б-г говорит нам, что наше благополучие в Стране зависит от соблюдения нами Торы³. Мы не можем относиться к пребыванию в Эрец-Израэль как к само собой разумеющемуся⁴.

Эрец-Израэль способствует духовному росту человека, который к этому стремится. Даже просто ходьба по этой земле, четыре шага по ней порождают духовность⁵. Проживание здесь – своего рода очищение от греха¹, что-то вроде

¹פרשת אחרי מות

Рав Ш.-Р. Гирш, Ваикра 18:24-28: на этой земле у деградировавшего социально или морально населения нет никакого будущего... и так же, как тело изрыгает наружу все, что с ним несовместимо, так поступает Страна, извергая своих обитателей.

ויקרא יח כה: ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה

רמב"ן שם: החמיר הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ

אמנם, במקום אחר הסביר הרמב"ן שכל זה נוגע להעם בכללותה. אבל אין הארץ מקיאה יחיד שיעשה מצוות או לא וז"ל: רמב"ן, דברים יג יג: בכל לבבכם ובכל נפשכם והלא כבר הזכיר בכל לבבך ובכל נפשך, אלא אזהרה ליחיד ואזהרה לצבור, לשון רש"י מספרי (עקב יג) ובאור הענין, כי השם לא יעשה הנסים תמיד, לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה או שיעצור השמים וייבשו, רק על מעשה רוב העם, אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות והנה אמר כי בעשותם כל המצוות מאהבה שלימה יעשה עמהם את כל הנסים האלה לטובה, ואמר כי בעבדם ע"י יעשה עמהם אות לרעה:

ודע כי הנסים לא יעשו לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם:

בציון בית חיינו דף כו, כתב הרב י. שוורץ שבכמה מקומות אנו רואים שהתורה החמירה בארץ ישראל יותר מחוץ לארץ גם בעברות שאינן תלויות בארץ. וכגון כתבה התורה על העוברים בגילוי עריות שתקיא הארץ אותם (ויקרא יח כה), ושפיכות דמים (במדבר לה לג), שלבה"ג יש איסור נפרד לשפיכות דמים בארץ (השגות הרמב"ן שורש ה), ודיני עגלה ערופה ועיר המקלט רק שייכים לשפיכות דמים בארץ, וכן מצות עיר הנדחת וגו' עיין שם עוד דף 27

²רמב"ן ויקרא יח כה: והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות, ורבותינו אמרו (סנהדרין נו:) שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח, שלא ענש אלא אם כן הוזהרו, אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיאה אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים, והפרשה הזכיר "כמעשה ארץ מצרים" שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה, ולא תקיאה אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם, אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה ואמר הכתוב "ותקיא הארץ", כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאילו כבר הקיאה אותם, או "ותקיא", למעלה, כענין סר צלם מעליהם (במדבר יד ט): ... והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות, ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא (קדושים יא יד), ולא תקיאה הארץ אתכם וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה

דברים יא יב: ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. וכתב על זה ההעמק דבר: ארץ אשר וגו'. הוסיפה תורה לומר דגם בזה אינו שוה לכל מדינות. אע"ג שנדרשים לגשם להשקות השדות מכ"מ אין להם דאגה מזה. בטבע המדינה להיות גשם בעתו. משא"כ א"י ה' אלקינו דורש אותה. אינו נותן גשמים אלא עפ"י חקירה לפי המעשים:

³וכגון: והיה אם שמעו תשמעו וגו'

⁴דברים יא: ח-יב: ושמרתם את כל המצוה אשר אנוכי מצוך היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ... ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ד' לאבתים לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש.

דברים יא: יז-יח: ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ד' נותן לכם, ושמרתם את דברי על לבבכם ועל נפשכם

דברים יא: כב-כג: כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת... והוריש ד' את כל הגוים האלה מלפניכם... כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם.

דברים ט: ד-ו: אל תאמר בלבבך ... לאמר בצדקתי הביאני ד' לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ד' מורישם מפניך. לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם ברשעת הגוים האלה ד' אלקיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ד' לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב. וידעת כי לא בצדקתך ד' אלקיך נותן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה.

⁵כתובות קיא ע"א: א"ר ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מוטב טו שהוא בן העולם הבא

гигантской миквэ, потому что Страна окружена водой: на востоке – река Йорден, на западе – Средиземное море, на юге – Египетский поток (Вади-эль-Ариш), а на севере – река Евфрат. Эти естественные водные границы как будто содержат намек на духовный скачок, который должен совершить человек, «восходящий» на Святую Землю, потому что вода – элемент очищения².

Мудрецы сделали примечательное заявление, утверждая, что лучше жить в Израиле, даже в городе с нееврейским большинством населения, чем в городе с еврейским большинством в диаспоре, потому что у человека, живущего за пределами Страны, связь с Б-гом слабеет³. Что это значит? Рамбан⁴ и другие мудрецы⁵ говорят, что в Израиле Всевышний гораздо более прямо участвует в жизни Страны. В других местах участие Всевышнего не носит непосредственного характера, оно проходит через вспомогательную ступень (שר), и Б-г оказывается более отдален и менее доступен для контакта⁶. Между жизнью по законам иудаизма в Стране и жизнью по тем же правилам где-то в другом месте разница столь велика, что мудрецы сравнивают ее с разницей между тренировкой и реальным делом⁷.

Человек, который добровольно отказывается от этой особой близости, который

¹ כתובות קיא ע"א: אמר רבי אלעזר כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון אמר ליה רבא לרב אשי אגן בסובלי חלאים מתניין לה

² По книге «Land of our Heritage» Давида Руссофа

³ כתובות קי ע"ב: תנו רבנן לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוך אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים

⁴ רמב"ן ויקרא יח כה

⁵ רשב"א כתובות קי ע"ב

⁶ רמב"ן ויקרא יח כה: והענין כי השם הנכבד..ונתן על כל עם ועם בארצות לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שנאמר (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (דניאל י יג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי, וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא, ונקראים מלכים דכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס:

והנה השם הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל

⁷ רמב"ן ויקרא יח כה: ומן הענין הזה אמרו בספרי (עקב מג), ואבדתם מהרה (דברים יא יז), אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה (לא כ) הציבי לך ציונים, אלו המצות שישאר מצוינין בהם: והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ, ו) וירשתם אותה וישבתם בה ושמתם לעשות (דברים יא לא לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה, וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב)

רשב"א כתובות קי ע"ב: ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן עד כי כמה מצות אין נוהגות כלל אלא בארץ, כמו שאמרו במדרש (ירושלמי קדושין פ"ד ה"א) הציבי לך ציונים (ירמיה לא. כא), ועל כן כשבירך יצחק את יעקב שלא מדעתו ונתן לו את הברכות דכתיב (בראשית כז, כח) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' מיד זכה יעקב בברכה אברהם שהיא ירושת הארץ ולא היה יכול ליתנה לעשיו, והוא אמרו (שם לו) ולך איפוא מה אעשה בני. (תשובות ח"א סי' קלד):

רמב"ן, דברים יג טו: ושמתם את דברי אלה אף לאחר שתגלו היו מצוינין במצות, הניחו תפילין עשו מזוזה, כדי שלא יהו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר (שם שם כ) הציבי לך ציונים, לשון רש"י וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח כה) והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית, לרמזו בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ, ומתם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחיובן בכל מקום, ושנהיה פטורין בחוצה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות, כך הוא נדרש בספרי (עקב יז) וכוונת המדרש, מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם אבל עיקר הכתוב בארץ, דכתיב (פסוק כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה או יאמר "למען ירבו ימיכם", שתשובו ותאריכו בה ימים לעולם:

навсегда отказывается от полного единства между делом, средой и чистотой¹, приравнивается к безбожнику и идолопоклоннику².

Страна создана как место, полностью зависимое от провиденциального отклика Всевышнего на наши действия³. Это Страна:

אשר ד' אלוקיך דרש אותה (דברים יא יב)

«Страна, о которой Г-сподь, Б-г твой, (непрестанно) печется». Раши и Рамбан утверждают, что другие страны получают поддержку Свыше через эту Страну и что когда евреи находятся в изгнании и Земля Израиля оскудевает, от этого в итоге страдает весь мир⁴. Все страны становятся беднее, когда скудеет Земля Израиля.

Даже согласно Рамбаму, который не включил проживание в Стране в перечень позитивных мицвот, вся алаха подтверждает особую роль соблюдения иудаизма в границах Страны. Так, например, запрещено покидать Страну, за исключением особых случаев. Супруг может заставить своего партнера переехать в Эрец-Израэль⁵, даже если это влечет за собой ухудшение условий жизни⁶, и даже кнаанский раб может заставить своего хозяина освободить его в целях репатриации⁷.

¹ רמב"ן ויקרא יח כה: והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם

² רמב"ן ויקרא יח כה: ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה), הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים, ואומר לתת לכם את ארץ כנען, כל זמן שאתם בארץ כנען הייתם לכם לאלקים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלקים.

רמב"ם, ה' מלכים פ' ה הל' יב: לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו וגו'

³ רמב"ן יא י: ופשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר, שאמר להם ושמרתם את כל המצוה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תתן יבולה, אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק רק היא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים לא בענין אחר, וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השניה (להלן פסוקים יג-יז), כי אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש תמיד, ואם לא תשמעו ועצר את השמים וגו' ואבדתם מהרה ברעב מעל הארץ הטובה, שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר:

⁴ רמב"ן, דברים יא י: ...כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורש אותה דורש כל הארצות

רש"י ד"ה אשר ה' אלקיך דרש אותה: והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה וע"י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה:

⁵ כתובות קי ע"ב: משנה: הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין אחד האנשים ואחד הנשים וגו' ובגמ' שם: תנו רבנן הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות כופין אותו לעלות ואם לאו יוציא ויתן כתובה

⁶ כתובות קי ע"ב: ולמאן דתני עבדים בהדיא לאתווי מאי לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבד שברח מחוצה לארץ לארץ דאמרין ליה זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ ישראל

⁷ כתובות קי ע"ב: הכל מעלין לאתווי מאי לאתווי עבדים

שיטה: וכתב הרמ"ה דמסתברא לענין עבד עברי דכשם שהרב יכול לכוף את העבד לעלות אחריו כך העבד יכול לכוף את הרב להעלותו דקאי תנא דינא דעבד בהדי רבו כדינא דאשה בהדי בעלה חדא מחתי מחית להו וכשם שהאשה יכולה לכוף את בעלה כך העבד יכול לכוף את רבו להעלותו ואם לא רצה הרי העבד עולה לבדו ואם רצה הרב להשתמש עמו עולה עמו. ע"כ תלמידי רבינו יונה ז"ל:

שיטה: ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבד שברח מח"ל לארץ שאין רבו רשאי להוציאו משם ומסתבר בעבד כנעני הוא דאצטריכא דאמרין ליה לרביי זבניה לעבדך הכא בארץ ישראל וזיל ואי בעבד עברי מאי אריא ברח אפילו לא ברח נמי אי בעי

На протяжении истории, кажется, все народы признавали особую святость этого места¹, и, как будет показано ниже, многие из них боролись за владение ею. Так как эта земля будет давать свои благословенные дары только народу, соблюдающему Тору, ее материальные ресурсы вряд ли стоили этих тысячелетий борьбы². Рав Шимшон-Рефаэль Гирш³ говорит:

... Страна, где он [אברהם בנינו] теперь находился, была обещана ему и его народу в будущем, и первое, что он здесь увидел, был голод, а второе – война. Эта страна не знала ни материального процветания, ни политической независимости. В обоих отношениях она представляла собой полную противоположность Египту. Так же, как ее плодородие целиком зависело от дождей и она должна была вглядываться в Небеса в надежде на урожай⁴, так и ее политическое состояние было не в ее власти, потому что естественным путем она не могла оказать сопротивление захватчикам. Предоставленная самой себе, Страна Израиля была беззащитна против голода и политической зависимости. Расположенная на мировом перекрестке, соединяющем Европу, Азию и Африку, она оказывалась вовлеченной во все международные конфликты, что оборачивалось для нее тяжкими страданиями. Но именно это и было той причиной, по которой она была избрана. Если, несмотря ни на что, в этой стране будет жить и процветать народ, на который не посмеет напасть ни один завоеватель (при том, что трижды в год: в Песах, Шавуот и Сукот – ее границы оставались совершенно открытыми и всякая военная защита снималась), если даже в случае, когда все מלכיות мира начнут ссориться и пойдут войной друг на друга, ни один враг не поднимет меча на самую уязвимую из стран – וחרב לא תעבר בארצכם – тогда народы всего мира воочию убедятся, что «здесь пребывает Б-г»!..»

Законы Земли Израиля отражают ее высокий статус. Так же, как дни недели обретают свою кульминацию в субботу, так есть своя суббота у земли – шмита⁵, и

עבדא למיסק לארץ ישראל לא מצי מריה לעכובי עליה כדברירנא לעיל אלא לאו בעבד כנעני תדע דהא קרא כתיב לא תסגיר עבד אל אדוניו וגוי ודרשינן ליה בפרק השולח בעבד כנעני שברח מח"ל. תלמידי רבינו יונה:

¹ כוזרי מאמר ב כ: התבונן כמה השתדלו בני אמות אחרות פרס הודו יון ועוד כי יקריבו בה קרבנות בשמם ויתפללו בעדם בבית הגדול ההוא וכמה ממון פזרו על המקום ההוא אם כי היו בני דתות אחרות כי הדת האמתית לא קבלה אותם וראה כמה מכבדים הם את הארץ גם היום אם כי פסקה השכינה מהראות בה שכן כל הכתות הדתיות עולות לרגל אליה

² רמב"ן, דברים יא י: והנה הפרשה הזו תזהיר במנהגו של עולם, וממנה נלמד כי אע"פ שהכל ברשותו ונקל בעיני ה' יתברך להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם ויאוריהם, אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרה שלא יתן בה מטרות עוזו החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא בא עליו החולי, וכך המדה בעני ובעשיר ומאיר עיני שניהם ה':

אמנם, לעתיד לבא, יחזור החלק הגשמי של הארץ בהטעם לחלק הרוחני כדאיתא בסוף כתובות: אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם ע"כ ונראה שכל זמן שהעכו"ם שלטו על הארץ לא נתנה את יבולה וכן משמע מכתובות קיא ע"ב: רבי יהושע בן לוי איקלע לגבלא חזנהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עיגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזנהו דהוו קיימי כעזי אמר עזים בין הגפנים אמרו ליה זיל לא תעביד לן כי חברך ...

³ בראשית יד א:

⁴ T.e. Страна создана так, что даже ее физические и топографические особенности требуют особого участия Провидения для того, чтобы она стала пригодной для обитания:

דברים יא: ח-יב: כי הארץ.. לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק.. ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים. ארץ אשר ד' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ד' אלוקיך בה, מראשית השנה ועד אחרית השנה

עיין במלבי"ם שם

וכתב הרמב"ן שם שהמחלוקת בהגמי ראש השנה אם אדם נידון בכל יום ויום או רק בראש השנה היא רק בנוגע לחוץ לארץ אבל בנוגע לארץ ישראל כולם מסכימים שהאדם נידון בכל יום ויום

⁵ שם יח: אמר החבר: האינך רואה כי הארץ אף היא נתחיבה בשמירת שבתות (או"י: היינו שמצינו דוגמת שבת אצל הארץ) - כמה שנאמר שבת הארץ ושבתה הארץ שבת לה'

безвозвратная продажа земли здесь не разрешена. Если где-нибудь можно со всей очевидностью убедиться, что земля принадлежит Б-гу, то именно в Эрец-Исраэль¹. И потому испытываешь шок, читая в «Кузари», как мудрец утверждает, что мы, евреи, заметно утратили чувствительность к этой стране. Мы произносим правильные слова, трижды в день прося в молитвах Всевышнего вернуть Шехину в Эрец-Исраэль, и все же мы не усвоили то, что произносим².

¹ שם יח: ולכן לא התר לנו למכר כל נחלה בארץ הזאת לצמיתות כי כה אמר האלוהים כי לי הארץ

² שם כד: אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקיים היעוד אשר יעד האלוהים לבית השני רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוךך נאם ה' ... ורובם, והחשובים שבהם, נשארו בבל, מסכימים לגלות ולשעבוד, ולבד שלא יפרדו ממשכנתם ... ולכן גמלם האלוהים כמחשבת לבם ונתקימו בהם ההבטחות האלוהיות רק במדה מצמצמת כפי מעוט התעוררותם כי הענין האלוהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם ... אין הדברים שאנו אומרים בתפלותינו "השתחו להר קדשי (תהלים צט ט) ... והמחזיר שכירתו לציון וכדומה כי כדבור התכי וכצפוף הזרזיר